

Тековни предизвици за интеграцијата на бегалците, мигрантите и барателите на азил проследена со дискриминација, ксенофобија и кривични дела од омраза

Септември, 2020 година

Наслов на публикацијата

Тековни предизвици за интеграцијата на бегалците, мигрантите и барателите на азил проследена со дискриминација, ксенофобија и кривични дела од омраза

Автор

Александра Цветановска

Издавач

Македонско здружение на млади правници

www.myla.org.mk

Септември, 2020

Уредник

Зоран Дранговски

Ликовно и графичко обликување:

Винсент Графика - Скопје

Тираж:

50 примероци

Бесплатен/некомерцијален тираж

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

316.647.82-054.7:316.4.063.3(497.7)(047.31)

343.3/.7:316.647.5-054.7]:316.4.063.3(497.7)(047.31)

ЦВЕТАНОВСКА, Александра

Тековни предизвици за интеграцијата на бегалците, мигрантите и барателите на азил проследена со дискриминација, ксенофобија и кривични дела од омраза / [Александра Цветановска]. - Скопје : Македонско здружение на млади правници, 2020. - 65 стр. ; 21 см

ISBN 978-608-4843-33-7

а) Дискриминација -- Мигранти -- Интеграција -- Македонија -- Истражувања

б) Кривични дела од омраза -- Мигранти -- Интеграција -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 52054277

Содржината е единствена одговорност на авторот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Македонското здружение на млади правници.

СОДРЖИНА

Вовед

8

За користената методологија

10

ПРВ ДЕЛ:

12

Дискриминацијата во пристапот до вработување како пречка за интеграцијата на бегалците, мигрантите и барателите на азил во РСМ

ВТОР ДЕЛ:

18

Ксенофобијата кон бегалците, мигрантите и барателите на азил во РСМ

ТРЕТ ДЕЛ:

31

Ксенофобијата и кривичните дела од омраза кон бегалците, мигрантите и барателите на азил

Библиографија

43

Литература

46

ВОВЕД

За да се анализира состојбата на интеграцијата на бегалците, мигрантите и барателите на азил во РСМ и растот на дискриминацијата, ксенофобичната и расистичка реторика потребно е да се земе предвид политичката и економската промена во регионот која имаше големо влијание врз начинот на кој овие групи се перцепираат од страна на домашното население. Република Северна Македонија во неколку наврати се соочуваше со сериозни предизвици за справување со бегалски кризи. Во текот на 1991 година по настаните во Албанија, околу 1.200 лица од пограничните региони кон Македонија побараа заштита и истите беа згрижени. Во текот на 1992 година 35.000 лица побараа заштита кои пребегнаа од кризата и воените дејствија во Босна и Херцеговина. За време на Косовската криза во пролетта 1999 година повеќе од 360.000 лица побараа заштита, а во 2001 година кога ескалираше вооружениот конфликт во државата, евидентирани беа 86.954 внатрешно раселени лица¹. Од причина што повеќето од овие лица не беа во можност да се вратат во своите земји на потекло и домови, во јавноста се пласираа информации кои беа пристрасни, нетолерантни и придонесоа за растот на ксенофобијата и дискриминаторското постапување во општеството.

Дискриминацијата насочена кон овие лица и ксенофобичната реторика во РСМ проследена со говор од омраза се зголеми во периодот на бегалската криза започнувајќи од 2015 година кога повеќе од 815.000 бегалци и мигранти транзитираа низ земјата со цел да стигнат до Западна Европа, а во првите 4 месеци од 2016 година, 89.197 бегалци.² Со почетокот на бегалскиот бран во РСМ како и годините кои што следуваа бевме сведоци на дискриминаторско постапување, ксенофобични и расистички ставови и изјави и интензивно ширењето на говор од омраза кон овие лица. Бегалците, мигрантите и барателите на азил често пати беа жртви на кривични дела од омраза. Во медиумите често се пласираа погрешни информации во врска со бегалската криза, а предлог Стратегијата за интеграција на бегалци и странци 2017-2027 година побуди интерес од страна на пошироката јавност и отвори јавна дебата проследена со навредливи и понижувачки пораки за интеграцијата.

¹ Што презема Македонија во справување со бегалската криза?, портал МКД.мк <https://www.mkd.mk/kolumni/shto-prezema-makedonija-vo-spravuvanje-so-begalskata-kriza>

² European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations, Европска комисија, достапно на: https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/fyrom_en.pdf

ЗА КОРИСТЕНАТА МЕТОДОЛОГИЈА

При изработката на овој документ беа користени примарни (закони, меѓународни документи, статистики) и секундарни извори (веќе изготвени анализи и извештаи). Притоа, беше искористен описниот метод кој ја означува моменталната состојба на предметите без притоа да навлага во причините за постоење на феноменот или ситуацијата која се истражува.

Овој документ е поделен во три дела и има за цел да даде приказ на конкретни состојби кои ја рефлектираат дискриминацијата, ксенофобијата и кривичните дела од омраза, насочени кон бегалците, мигрантите и барателите на азил на територијата на РСМ, со краток осврт на дел од состојбите во други европски земји. Главната цел на документот е да идентификува конкретни проблеми и предизвици со кои овие лица се соочуваат при интеграција во државата домаќин (пред се, во фокус е РСМ), а во насока на решавање и сузбивање на негативните појави. Важно да се напомене е дека целта на овој документ не е да претставува сеопфатна анализа на состојбите, ниту пак во целост ги покрива сите аспекти на дискриминацијата, ксенофобијата, говорот и кривичните дела од омраза со кои бегалците, мигрантите и барателите на азил се соочуваат секојдневно. Темите кои се обработени посочуваат на конкретни проблеми и предизвици и претставуваат основа за понатамошна подлабока анализа и обработка на опфатените прашања.

Првиот дел од документот ја обработува дискриминацијата со која бегалците, мигрантите и барателите на азил во РСМ се соочуваат во поглед на остварување на правото на слободен пристап до пазарот на труд, што претставува огромна пречка за интеграцијата на овие лица во државата. Вториот дел од документот се фокусира на ксенофобијата насочена кон бегалците, мигрантите и барателите на азил во РСМ што претставува дополнителна пречка за интеграцијата на овие лица во државата. Третиот дел од документот се фокусира на ксенофобијата и кривичните дела од омраза сторени кон бегалци, мигранти и баратели на азил во РСМ, но и со краток осврт на состојбите во други европски земји. Во документот се инкорпорирани и анализирани покрај националните, и некои поважни меѓународни документи и инструменти кои се користат во борба против ксенофобијата, говор на омраза, кривичните дела од омраза и дискриминацијата насочена кон бегалците, мигрантите и барателите на азил. На крајот од секој дел стои соодветен заклучок и препорака во насока на подобрување на моменталната состојба и начинот на кои овие прашања се уредени во рамки на државата.

ПРВ ДЕЛ:
ДИСКРИМИНАЦИЈАТА ВО ПРИСТАПОТ
ДО ВРАБОТУВАЊЕ КАКО ПРЕЧКА ЗА
ИНТЕГРАЦИЈАТА НА БЕГАЛЦИТЕ, МИГРАНТИТЕ
И БАРАТЕЛИТЕ НА АЗИЛ ВО РСМ

Што се подразбира под поимот дискриминација?

Дискриминација претставува нееднакво постапување врз основа на определен основ односно лични особини и карактеристики односно секое разликување, исклучување, ограничување или давање првенство што се заснова на дискриминаторска основа, со сторување или несторување, што има за цел или резултат спречување, ограничување, признавање, уживање или остварување на правата и слободите на одредено лице или група на еднаква основа со други.

Правна рамка за заштита на човековите права од дискриминација општо и од аспект на остварување на правото на пристап до пазарот на труд

Согласно Член 2 од Универзалната декларација за човекови права на Организацијата на Обединетите Нации се предвидува начелото на еднаквост односно дека „Секој има право на правата и слободите објавени во оваа Декларација без разлика на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, религијата, политичкото или друг вид на убедување, националното или социјалното потекло, имотот, раѓањето или друго. Во Членот 7 од оваа Декларација е предвидена забраната за дискриминација: „Сите луѓе се исти пред Законот и имаат право на еднаква законска заштита. Сите имаат право на еднаква заштита од секаков вид дискриминација што ја повредува оваа декларација и од секакво поттикнување кон таков вид дискриминација“.³

Европската конвенција за човекови права⁴ во Членот 14 пропишува генерална забрана за дискриминација, согласно кој уживањето на правата и слободите, признати со конвенцијата, треба да се обезбеди без никаква дискриминација заснована врз пол, раса, боја на кожата, јазик, вера, политичко или кое и да е друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање или кој и да е друг статус“ Со проширувањето на опфатот со Протокол 12 кон ЕКЧП, се гарантира еднаков третман и уживање на истите права и правата според националното законодавство.

³ Universal Declaration of Human Rights, Организација на Обединети Нации, достапно на: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

⁴ Европска конвенција за заштита на човековите права, Совет на Европа, достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

Директивата за еднаквост при вработување 2000/78/ЕС од 27 ноември 2000 година утврди општа препорака за еднаков третман во вработувањето по основ на религија, уверување, попреченост, сексуална ориентација и возраст⁵.

Согласно Уставот на РСМ⁶ почитувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати со меѓународното право и утврдени со Уставот претставува една од темелните вредности на уставниот поредок на државата. Согласно член 54 „Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да се ограничат само во случаи утврдени со Уставот.“ Ставот 3 од овој член пак вели: „Ограничувањето на слободите и правата не може да биде дискриминаторско по основ на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имотна или општествена положба.“ Членот 32 став 1 и 2 утврдува дека правото на работа е неприкосновено право. Секој има право на работа, слободен избор на вработување, заштита при работењето и материјална обезбеденост за време на привремена невработеност. Секому, под еднакви услови, му е достапно секое работно место. Согласно членот 29 од Уставот: „Странците во Република Северна Македонија уживаат слободи и права гарантирани со Уставот, под услови утврдени со закон и меѓународни договори,„.

Остварување на правото на слободен пристап до пазарот на труд во РСМ од страна на бегалците, мигрантите и барателите на азил

Иако со сите меѓународни акти, Уставот на РСМ и законите се забранува дискриминација и се овозможува еднаков пристап до пазарот на труд за сите лица, барателите на азил кои се во постапка за признавање право на азил, не можат да го остварат ова право. Тие се соочуваат со дискриминаторско постапување во областа на работните односи по основ на општествениот и личниот статус односно им се ограничува остварувањето на правото на слободен пристап до пазарот на труд во споредба

⁵ Директива за воспоставување на општа рамка за еднаков третман во вработувањето и Занимањето, Совет на Европската унија, достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>

⁶ Устав на Република Северна Македонија, Службен весник на РМ бр. 52/1991, 1/1992, 31/1998, 91/2001, 84/2003, 107/2005, 3/2009, 49/2011, 6/2019

со другите лица на кои ова право не им е ограничено. Додека барателите на азил, се во постапка за признавање на право на азил, тие не можат да пристапат до пазарот на труд и да засноваат работен однос, односно не можат самостојно да си обезбедат средства за егзистенција.

Дискриминацијата и нееднаквиот третман се врши на начин што иако е изминат периодот од девет месеци кој што согласно закон е регулирано, барателите на азил кои се во судска постапка која што може да трае повеќе и од две/три години, не можат да го остварат ова право. Согласно Член 61 од Законот за меѓународна и привремена заштита, барателите на право на азил до донесување на конечна одлука во постапката за признавање на право на азил имаат право на работа само во рамките на Прифатниот центар или друго место за сместување определено од Министерството за труд и социјална политика и право на слободен пристап на пазарот на труд за барател на право на азил за чие барањето за признавање на право на азил не е донесена одлука од страна на Секторот за азил, во период не подолг од девет месеци по поднесувањето на барањето.

Имено, согласно Член 10 став 3 алинеја 5 од Законот за вработување и работа на странци, работната дозвола која се издава за определен временски период до една година е обновлив или постојан облик на работна дозвола, која во текот на својата важност му овозможува на странецот слободен пристап до пазарот на трудот, а барањето за добивање на работна дозвола, може да се поднесе од страна на странец кој ги исполнува условите утврдени во овој закон и од страна на азилант⁷. Но, Агенцијата за вработување на РСМ согласно член 21 став 2 точка 4 од Законот за вработување и работа на странци⁸, во податоците кои ги побарува за издавање на работна дозвола е наведен и број на лична карта и матичен број за странец. Поради тоа од Агенцијата сметаат дека нема законски основ и можност да даде дозвола за работа и да воведат лице во евиденција за странски државјани и лица без државјанство кои бараат работа или се вработени поради тоа што немаат матичен број. Министерството за внатрешни работи – Сектор за азил, пак, не издава матичен број на лице на кое што му е одбиено барањето за азил, без разлика дали истото има поведено постапка пред надлежниот суд.

⁷ Закон за вработување и работа на странци, Службен весник на РМ број: 217/2015 од 11.12.15

⁸ Закон за вработување и работа на странци, Службен весник на РМ број: 217/2015 од 11.12.15

Иако РСМ стреми кон интеграција на овие лица и развој на политика за создавање на еднакви можности и развој на поединците и Стратегијата за интеграција на бегалците и странци во Република Македонија 2008-2015 го истакнува вработувањето како клучен дел од процесот на интеграција. Праксата и толкувањето на легислативата оди во насока на сторување на дискриминација и ставање на овие лица во понеповолна положба. Стратегијата предвидува дека интеграцијата ќе биде успешна, кога на бегалците и странците ќе им бидат дадени овластувања: да го остварат својот целосен потенцијал како членови на македонското општество, дадат свој придонес, за да бидат прифатени од земјата-домаќин и да имаат пристап до услуги, на кои имаат право. Во Предлог Стратегијата за интеграција на бегалци и странци на Република Македонија 2017-2027 која сè уште не е усвоена е наведено дека можностите за вработување и зголемувањето на капацитетот за осамостоеност се од суштинско значење за одржлива локална интеграција. Со конкретни мерки мора да се решат елементите за мотивација и поттикнување на бегалците да бидат проактивни во потрагата по вработување⁹.

Дополнително што согласно Законот за вработување и работа на странци, Владата на РСМ утврдува годишна квота на работни дозволи преку која го ограничува бројот на странци на пазарот на трудот. Годишната квота на работни дозволи не може да надминува 5% од населението на РСМ, кое законски е вработено, согласно податоците на Државниот завод за статистика¹⁰. Ваквото постапување и одредување на квотата дополнително ги става овие лица во понеповолна положба и претставува уште едно скалило за искачување во патот за добивање на работна дозвола.

Заклучок/препорака: Дискриминаторскиот третман со неможноста барателите на азил да пристапат до пазарот на труд претставува еден системски проблем кој има значително влијание во процесот на интеграцијата на овие лица во РСМ. Барателите на азил со неможноста да се регистрираат во Агенцијата за вработување, не можат ни да пристапат до пазарот на труд и да засно-

⁹ Предлог стратегијата за интеграција на бегалци и странци на Република Македонија 2017-2027, Министерство за труд и социјална политика, достапно на: <https://rb.gy/cbbzqb>

¹⁰ Анализа на политиките и услугите достапни за странците во Република Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници стр. 22, достапно на: <https://rb.gy/59k3s9>

ваат работа за разлика од сите други лица на кои ова право не им е ускратено. Од таа причина потребно е да се изнајдат афирмативни мерки со одредени активности за дистрибутивна правда од страна на државните органи со цел отстранување на нееднаквоста која им е причинета на барателите на азил кои се во постапка за признавање на право на азил, а не можат да пристапат до пазарот на труд. Исто така, за овие лица, поради нивната ранлива состојба, не би требало да важат квотите утврдени од страна на Владата на РСМ, а согласно Законот за вработување и работа на странци.

ВТОР ДЕЛ: КСЕНОФОБИЈАТА КОН БЕГАЛЦИТЕ, МИГРАНТИТЕ И БАРАТЕЛИТЕ НА АЗИЛ ВО РСМ

Што се подразбира под поимот ксенофобија?

Поимот ксенофобија означува страв и омраза кон странците. Мошне често и расизмот се подведува како облик на ксенофобија. Ксенофобијата се дефинира како ирационална омраза кон странците и сите нивни вредности, обичаи и навики. Ксенофобијата ја развива одбојноста и омразата на се што е странско и непознато, се однесува на повеќе аспекти односно може да е насочено кон нечија вера, навики, особености на лице или група и истата е проследена со непријателско однесување, со низа на гестови, најчесто изразени преку ширењето на говор на омраза и пласирање на ксенофобична содржина во медиумите.

Ксенофобијата за време на бегалскиот бран 2015/2016 година низ призма на медиумите во РСМ

Во медиумите во периодот на бегалскиот бран 2015/2016 година, се забележа висок степен на ксенофобија во начинот на известување за бегалската криза, со натписи и стории кои што беа насочени кон поттикување на говор на омраза, ксенофобија и исламофобија кон бегалците и мигрантите кои транзитираа преку РСМ.

Во медиумите се забележаа стории со наслови: „Мигрантите покажаа заби: ‘Наместо цркви, тука ќе има минариња’“, „Ахмед од Либија стигна до Србија: Наместо цркви во Европа ќе се гледаат минариња. Тоа ќе биде нашата освета!“), во која директно се поттикнува ксенофобија и исламофобија. „Терористи меѓу мигрантите: Командант на ИСИС влегол во Грција, транзитира низ Македонија како мигрант!“ „Тероризмот се посериозна закана во светот – Македонија подготвена“, „4.000 терористи ги искористиле бегалските маршрути“. Текстови во кои што има директни закани упатени кон бегалците и повик за напад од страна на граѓаните, наведувајќи дека доколку бегалците на кој било начин бидат поврзани со тероризам на македонска територија, тогаш повеќе од сигурно е дека ќе се соочат со дополнителен притисок на своето патување кон мирот и благосостојбата¹¹.

¹¹ Бегалци, мигранти и ксенофобија во македонските медиуми, 04.09.2015 година, Мирјана Најчевска достапно на: <http://proverkanafakti.mk/begalci-migranti-i-ksenofobija-vo-makedonskite-mediumi/>

Со проследувањето на вакви содржини се поттикнува нетолеранцијата и се крши достоинството на овие лица. Дополнително е што се гради погрешна слика дека можат да му наштетат на општеството, практика која што се коси со почитувањето на принципот на заштита на човековите права и принципот на еднаквост на сите лица.

Влијанието на Предлог Стратегијата за интеграција на бегалците и странците во ширење на ксенофобија и говор на омраза кон овие лица

Ширењето на ксенофобијата во текот на бегалската криза не беше присутно само во РСМ, истата беше присутна и во другите земји, особено при подготовката на планови за интеграцијата на овие лица во земјите долж рутата. Во Романија започна ширењето на ксенофобијата со воведувањето на квотите за изградба на населби за мигрантите и бегалците, а во Италија во однос на вработувањето и мислењето дека е неправедно да се дава предност на овие лица во однос на локалното население¹². Во Бугарија едно лице кое се нарекувало самоповикан „ловец на мигранти“, а кое што имало поддршка од локалното население, со тенкови патролирал по непристапните подрачја околу градот Јамбол во близина на границата со Турција. На ваквата акција му се придружиле и други лица, а целта им била „операција на одмазда“.¹³

Со почетокот на дискусиите за носење на нова Стратегија за интеграција на бегалците и мигрантите, се забележа пораст на ксенофобијата и ширењето на говорот на омраза кон овие лица и во РСМ. Одговорните институции сметаа дека локална интеграција би била долгорочно решение кое се однесува на трајно сместување на бегалците во заедниците - домаќини во

¹² Legal framework, societal responses and good practices to counter online hate speech against migrants and refugees comparative report (Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Greece, Italy, Romania, UK), достапен на: https://positivemessengers.net/images/library/pdfs/comparative_report-1.1.4.09.pdf

¹³ Бугарин купил тенк да „лови“ мигранти низ Бугарија, Канал 5 телевизија, 12.03.2016 година, достапно на: <https://kanal5.com.mk/bugarin-kupil-tenk-da-lovi-migranti-niz-bugarija/a256687>

земјите на азил. Концепт кој што промовира економски развој и обезбедува долгорочни решенија за трајните кризи¹⁴.

Предлог Стратегијата за интеграција на бегалците и странците во Република Македонија 2017-2027 (во понатамошниот текст Стратегијата) која што беше презентирана во 2017 година предизвика бора од ксенофобични изјави и ширење на говор на омраза, а таквите постапки кулминираа со организирање на референдуми против населувањето на овие лица во неколку општини во државата. Старатегијата за 2017-2027 година и претходи на Стратегијата за интеграција на бегалците и странците и Националниот акционен план од 2008-2015 година. Согласно Стратегијата, интеграцијата на новодојденци во општеството е динамичен и двонасочен процес, кој бара напори од страна на сите коишто се вклучени во овој процес. Тоа бара постоење на подготвеност од страна на имигрантите, да го прифатат општеството домаќин, без да се откажат од сопствениот културен идентитет, како и подготвеноста од страна на заедниците домаќини и јавните институции, да ги примат новодојденците во општеството, и да ги задоволат потребите на разновидна група на луѓе, притоа земајќи го предвид почитувањето на културните и социјалните разлики, како и човековите права и човечкото достоинство. Промоцијата на фундаменталните права, недискриминацијата и еднаквите можности за сите, се клуч за еден успешен интеграционен процес¹⁵.

Во Предлог Стратегијата, се вклучени низа мерки за подобрување на системот за интеграција и решавање на стратешки недостатоци за интеграцијата на бегалците и странците. Во Стратегијата е наведено дека соодветното сместување е од витално значење и е пресуден фактор за унапредување на интеграцијата. Впрочем, домувањето останува најсложена и најприоритетна потреба на бегалските семејства и клучен столб за одржлива локална интеграција. Наведувајќи дека стратешка цел е да се зголеми капацитетот за социјално домување, како за локалното население така и за бегалците, а институционалните недостатоци мора да се решаваат на сеопфатен начин, со што и локалното население и бегалците ќе имаат полза на подолг рок.

¹⁴ Проценка на капацитетите на општините за интеграција на бегалците во Република Македонија, Студии на случај Општини Бутел, Куманово и Гевгелија, Мартина Смилевска К'чева, Македонско здружение на млади правници, август 2017 година

¹⁵ Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2008 – 2015, Министерство за труд и социјална политика, достапна на: http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_begalci.pdf

Во Стратегијата како заедничко прашање во сите фази на имплементацијата мора да биде вмрежена промоцијата на средини што се и инклузивни етнички и социјално разнолики со што се превенира појава на подоцнежни фази на сегрегација.

Согласно овој документ потребно е во следните 10 години да се отстранат пропустите и да се зајакне имплементацијата на мерките предвидени за станбените решенија и да се: обезбедат законски и институционални одредби за олеснување на пристапот до социјално домување за целната популација; зголемување на обемот на социјалното домување заради постигнување расположливост на капацитети за сместување и за бегалците и за локалното население и изнаоѓање алтернативни модели; држење обуки за поддршка на вклучувањето на услугите за домување во водечките политики на општинско ниво; сензибилизирање и едуцирање на општинските службеници за обезбедување на соодветната заштита и станбени решенија како за локалното население така и за бегалците; поддршка за имплементација на иновативни и алтернативни станбени решенија за целната популација; да се обезбеди спроведување привремени решенија како мерки за поттикнување и како заштита од создавање на бездомништво за најранливите, вклучувајќи ги и бегалците и локалното население¹⁶. По презентирањето на Стратегијата и акцискиот план, во јавноста започна пласирањето на ксенофобија проследена со говор на омраза. Не беа исклучени и политичките пресметки кои беа насочени кон владеачката структура за планирање масовно населување на бегалци и мигранти.

Општините Ново Село, Демир Капија, Крива Паланка, Велес, Гази Баба и Прилеп доставија мислење до МТСП за нацрт Стратегијата и за предложениот акциски план за интеграцијата на бегалците 2017-2027 година. Во дел образложенијата на повеќето од општините се „на линија на ксенофобија“. Повеќето од општините имаат идентични, односно негативни ставови околу предлогот, а како аргументи имаат наведено дека Македонија треба да остане транзитна земја за мигранти и дека општините немаат просторни, финансиски и инфраструктурни услови да одговорат на мерките

¹⁶ Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2017-2027, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија, стр.19 и 26, достапна на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%86%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%80%202017.pdf>

предвидени со Стратегијата. Во мислењето на Општина Ново Село, меѓу другото, се наведува дека со оваа стратегија државата непотребно финансиски ќе се оптовари и трајно би се нарушила демографската слика, имајќи предвид дека „во општина Ново Село живее 99,9 отсто македонско население со православна веросиповед“. Притоа од страна на општините беа најавени референдуми за изјаснување на граѓаните по ова прашање. Општините Демир Капија, Крива Паланка, Прилеп и Гази Баба, навеле дека прифаќањето бегалци и странци во Македонија „ќе ги дестабилизира регионот и државата во целина“.¹⁷

На критиките кои беа упатени кон Стратегијата, Владата одговори дека документот е меѓународна обврска на Македонија и тој воопшто не значи дека во земјава ќе има доселување бегалци или изградба на домови за нив.

Во тој период се појави граѓанско движење „Будење“, кое собираше потписи против „населувањето мигранти во Македонија“, ширејќи пораки како „мигрантите ќе бидат присутни во твоето, нашето маало, ќе одат на училиште со нашите деца, ќе го земат твоето работно место, доселувањето мигранти значи и пораст на стапката на криминалот и насилството“ итн.¹⁸

Од граѓанската иницијатива Будење изјавија дека тие „Слушајќи го гласот на народот, се одлучиле за оваа иницијатива од повеќе причини. Сметајќи дека Македонија не е ниту подготвена, ниту има волја меѓу народот за да се удомуваат мигранти. Како и дека земјата е во големи трошоци, загуби а има и неитегриран домашен народ кој воопшто не е згрижен“.

Советите на општините Гевгелија, Штип, Кавадарци, Битола, Прилеп, Кочани, Неготино, како и скопските општини Гази Баба, Карпош и Аеродром по повеќе од една година од завршувањето на бегалскиот бран донесоа одлуки за спроведување на референдум против изградба на станови. Предвидено беше референдумите да се одржат истиот ден со локалните избори.

Дел од експертската јавност сметаше дека заднината на овие иницијативи за одржувањето на референдумот на истиот ден

¹⁷ Поднесени ксенофобични забелешки до МТСП за стратегијата за бегалците и мигрантите, портал Позитив.мк, 10.08.2017, достапна на: <http://pozitiv.mk/podneseni-ksenofobicni-zabeleshki-do-mtsp-za-strategijata-za-begaltsite-i-migrantite/>

¹⁸ Двојно гласање: Референдуми против „мигранти“ заедно со локалните избори, портал Радио МОФ, 01.09.2017 година, достапна на: <https://www.radiomof.mk/dvojno-glasanje-referendumi-protiv-migranti-zaedno-so-lokalnite-izbori/>

со локалните избори има политичка заднина во смисла на постигнување на одредени цели кои се во спротивност со општата државна политика“, како и дека скриената цел на одлуките на локалната власт е да се обезбеди успешност на референдумот, преку одзивот, односно излезноста на граѓаните за локалните избори¹⁹.

Во Општина Битола граѓанското здружение Будење достави 4.000 потписи за одржувањето на референдумот. Од страна на мнозинството советници се инсистираше референдумот да се одржи заедно со локалните избори за што тогашната локална опозиција сметаше дека со измислена тема за мигрантите се сака да се пренасочи вниманието на јавноста од криминалот и од неисполнетите ветувања²⁰.

Советот на општина Велес донесе одлука да се спроведе референдум на локално ниво, за прашањето: „Дали сте за населување и интеграција на мигранти на територијата на општина Велес?“ Во јавноста се проследија изјави дека „Никој не смее зад грбот на велешани да кова стратегии и да спроведува акциски планови кои носат сериозни демографски, социоекономски и безбедносни ризици за граѓаните“, како и дека на денот на референдумот, велешани ќе имаат можност самите да дадат одговор на прашањето дали се согласуваат со Стратегија за интеграција на бегалци и странци на Владата како и дека никој од Владата не ги прашал граѓаните што мислат за овие нивни планови. Во Општина Охрид беше изгласана иницијативата за распишување референдум во врска со прашањето за мигрантите. Прашањето на кое што требаше да се изјаснат граѓаните беше „Дали сакате на подрачјето на општина Охрид да се доселуваат лица кои бараат азил?“ Општина Кочани исто така донесе и објави одлука за распишување на референдум. На референдумот на локално ниво, граѓаните на Општина Кочани беше предвидено да се произнесат на прашањето: „Дали сте за населување и интеграција на мигранти на територија на општина Кочани?«. По однос на распишувањето на референдумите, Министерката за труд и социјална политика, изјави дека во земјава ниту се градат ниту ќе се градат станови за бегалци, дека се пласираат лажни

¹⁹ Референдумите против бегалците – валкана предизборна кампања, портал Цивил Медиа, 10.09.2017 година, достапна на: <https://civilmedia.mk/referendumite-protiv-begalcite-alkana-predizborna-kampanja/>

²⁰ Кавга за датумот на референдумот за бегалци во Битола, портал Радио Слободна Европа, 05.09.2017 година, достапна на: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/28717488.html>

вести со цел да ја изманипулираат јавноста пред локалните избори.²¹

Од МТСП во јавноста објаснуваа дека „Стратегијата за бегалци, не е стратегија за мигранти. Мигранти, бегалци и баратели на азил се три различни категории. Како и дека во Стратегијата се даваат насоки, патоказ и истата не е обврзувачки документ“²².

Иако претставниците на Владата демантираа дека ќе се населуваат бегалци и мигранти, тоа не ги спречи луѓето да собираат потписи за распишување на референдуми.

Во јавноста се пласираа статистики дека новата стратегија при евентуален наплив на бегалци, на Штип му налага да згрижи и вдоми околу 5.000 бегалци или 10% од вкупното актуелно население како и ксенофобични изјави дека „тие што ја уништија Сирија, да ги примат бегалците“: „Колку се хумани треба да ги прашате тие што ги бомбардираат нивните татковини, пред сè, да упатите прашања за хуманоста на САД и на Русија. Тие воопшто не примаат и не земаат бегалци, а треба да ги земеме ние овде“.²³

Во Август 2017 година Галуп интерешнл објави индекс за прифаќање на мигранти каде беше утврдено дека Македонија е земја што е најмалку расположена за прифаќање мигранти. Земјава има најниска оцена -1,47, а по неа следуваат Црна Гора, Унгарија, Србија, Словачка и неколку други европски земји. На листата од десет држави најмалку расположени за мигранти единствена неевропска земја е Израел²⁴.

²¹ Велес, Охрид и Кочани ќе одржат референдум за населување на бегалците во нивните општини, портал Агенција Анадолија, 14.09.2017 година, достапна на: <https://www.aa.com.tr/mk/%D0%B1%D0%B0%D0%B%D0%BA%D0%B0%D0%BD/%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81-%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B8%D0%B4-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%B8-%D1%9C%D0%B5-%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%82-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5-%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8/910088>

²² Страв од мигранти и покрај владините деманти, портал Радио Слободна Европа, 23.08.2017 година, достапна на: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/28692529.html>

²³ Бегалците - жешка тема во Македонија, портал Глас на Америка, 31.08.2017 година, достапна на: <https://mk.voanews.com/a/macedonia-migrants/4009798.html>

²⁴ Страв од мигранти и покрај владините деманти, портал Радио Слободна Европа, 23.08.2017 година, достапна на: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/28692529.html>

На 22.09.2017 година, Државниот инспекторат за локална самоуправа донесе одлука да ги запре решенијата за организирање локални референдуми во општините во кои советите донесоа одлука за распишување на референдуми за мигрантите на денот на локалните избори, 15 октомври 2017 година и да поведе постапка пред Уставниот суд за утврдување на законитоста. Причина за донесувањето на ваквата одлука е член 22 од Законот за локална самоуправа според кој никаде не е наведено дека општините имаат надлежност да одлучуваат по прашања поврзани со мигрантите и за нивното населување²⁵.

Одлуките на Уставен суд по поведените иницијативи за оценување на Одлуките за распишување на референдуми на локално ниво

Уставниот суд донесе решенија со кои се поведуваат постапки за оценување на законитоста на Одлуката за распишување на референдум на локално ниво. Во решението е наведено дека пред Судот основано се постави прашањето за согласноста на оспорениот акт со Законот за локалната самоуправа и Законот за азил и привремена заштита. Имено Советот на Општина Аеродром донел Одлука за распишување на референдум на локално ниво, со поставено референдумско прашање: „Дали сте за населување и интеграција на мигранти на територијата на Општина Аеродром?“, за што граѓаните требало да се изјаснат со заокружување на зборовите „ЗА“ или „ПРОТИВ“. Директорот на Државниот инспекторат за локална самоуправа, ја запрел примената на Одлуката бидејќи оценил дека таа не била во согласност со одредбите од Законот за локалната самоуправа и одредбите од Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните, цитирани во иницијативата, бидејќи за поставеното прашање во одлуката за распишување на референдум одлучувале органите на централната власт, а не органите на локалната власт.

Уставниот суд утврди дека прашањето за кое граѓаните на Општина Аеродром требало да се изјаснат на референдумот, распишан со оспорениот акт, донесен од Советот на општината,

²⁵ Ќе нема референдуми за мигрантите на денот на локалните избори, портал Радио Слободна Европа, 22 септември 2017 година, достапна на: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/28751192.html>

не е прашање кое произлегува од делокругот на надлежностите на општините и нивните совети, утврдени со Законот за локалната самоуправа, туку прашање во надлежност на органите на државната власт. Имајќи предвид дека локален референдум може да се распише само за прашања од локално значење и за прашања од надлежност на Советот на општината, пред Судот се постави прашањето дали со оспорената одлука Општина Аеродром навлегла во ингеренциите на Република Македонија, односно Владата на Република Македонија, заедно со нејзините министерства, кои имаат законски надлежности поврзани со приемот и интеграцијата на мигрантите²⁶.

Како за Одлуката на Советот на Општина Аеродром така Уставниот суд донесе решенија за поведување на постапка за оценување на законитоста за одлуките за распишување на референдум донесени од Советот на Општина Радовиш²⁷, Општина Гевгелија²⁸, Општина Неготино²⁹, Општина Ѓорче Петров³⁰, Општина Велес³¹, Општина Гази Баба³², Општина Битола³³, Општина Кавадарци³⁴, Општина Карпош³⁵, Општина Прилеп³⁶, Општина Охрид³⁷, Општина Кочани³⁸ и Општина Штип³⁹.

Уставниот суд донесе одлуки со кои ги поништи одлуките за распишување и спроведување на референдуми во општините во кои што Советите донесоа одлуки за спроведување на референдуми, заради изјаснување на граѓаните за населување и интеграција на мигранти на територијата на нивната општина. Наведувајќи дека општините се надлежни за прашања од локално значење, а не и за оние за кои е надлежна централната власт, и одредбите од Законот за локална самоуправа и Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните, правото на граѓаните да одлучуваат преку референдум е лимитирано на

²⁶ Решение на Уставен суд У.бр.120/2017 <http://ustavensud.mk/?p=15232>

²⁷ Решение на Уставен суд У.бр.126/2017 <http://ustavensud.mk/?p=15234>

²⁸ Решение на Уставен суд У.бр.131/2017 <http://ustavensud.mk/?p=15236>

²⁹ Решение на Уставен суд У.бр.130/2018 <http://ustavensud.mk/?p=16390>

³⁰ Решение на Уставен суд У.бр.123/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16399>

³¹ Решение на Уставен суд У.бр.124/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16191>

³² Решение на Уставен суд У.бр.128/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16201>

³³ Решение на Уставен суд У.бр.102/2017 и У.бр.121/2017

³⁴ Решение на Уставен суд У.бр.122/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16354>

³⁵ Решение на Уставен суд У.бр.127/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16356>

³⁶ Решение на Уставен суд У.бр.119/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16424>

³⁷ Решение на Уставен суд У.бр.125/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16426>

³⁸ Решение на Уставен суд У.бр.129/2017 <http://ustavensud.mk/?p=16556>

³⁹ Решение на Уставен суд У.бр.118/2017 <http://ustavensud.mk/?p=17051>

прашања од надлежност на општината, односно прашања од локално значење за кои советот на конкретната општина е овластен да одлучува. Повикувајќи се на одредбите од Законот за азил и привремена заштита произлегува дека во сферата на азилот и привремената заштита општините односно советите на општините немаат со закон утврдено право да одлучуваат, бидејќи сите постапки и дејствија поврзани со положбата на барателите на азил се во надлежност на Владата на Република Македонија, односно органите на централната власт, во прв ред Министерството за внатрешни работи и Министерството за труд и социјална политика.

Согласно Законот, Министерството за внатрешни работи ја спроведува постапката за признавање на правото на азил преку Секторот за азил. Министерството за труд и социјална политика изготвува програми за интеграција на барателите на азил, се грижи за нивно сместување и згрижување, и за таа цел ги определува објектите што претставуваат прифатни центри за барателите на азил и раководи со тие прифатни центри. Министерството за труд и социјална политика исто така, се грижи за обезбедување на средства за издржување и здравствена заштита на барателите на право на азил додека се наоѓаат во прифатниот центар или друго место за сместување и за остварувањето на нивните социјални права. Притоа, сите финансиски средства за овие намени се обезбедуваат од државниот Буџет.

Улогата на локалната власт во сферата на азилот е формулирана преку т.н. принцип на локално учество кој е дефиниран во членот 11 од Законот, а сега член 70 од Законот за меѓународна и привремена заштита според кој општините имаат обврска да ја прифатат одговорноста за сместување на признаените бегалци и лица под супсидијарна заштита во зависност на економската развиеност и бројот на жителите на единиците на локалната самоуправа, за што сепак одлучува Владата на Република Македонија.

Иако во оспорената одлука како правен основ за нејзиното донесување се наведени одредбите од членовите 25 и 28 од Законот за локалната самоуправа и членовите 6 и 36 од Законот за референдум и други облици на непосредно одлучување на граѓаните, од анализата на нивната содржина неспорно произлегува дека локален референдум може да се распише само за прашања од надлежност на општината, односно за прашања од локално значење.

Уставниот суд утврди дека одлуката на Советот на Општина Штип⁴⁰, е спротивна на закон, дека распишале локални референдуми за прашање што не е во нивна надлежност, односно за прашање за коешто не се овластени со закон да одлучуваат, со што постапиле спротивно на Амандман XVII од Уставот, како и спротивно на членовите 20, 28 и 36 од Законот за локалната самоуправа и на членовите 2, 36 и 38 од Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните.

Во одлуката на Советот на Општина Радовиш, судот оцени дека оспорената одлука не е во согласност со член 8 став 1 алинеи 1, 3 и 9, точката 1 од Амандманот XVII со која се заменува ставот 1 на членот 115 од Уставот, член 22, член 25 став 1 и член 28 ставови 1 и 3 од Законот за локалната самоуправа и член 11 од Законот за азил и привремена заштита⁴¹.

Уставниот суд донесе одлуки со кои ги поништи одлуките за распишување на референдум на локално ниво донесени од Советите на Општина Гевгелија⁴², Општина Аеродром⁴³, Општина Гази Баба⁴⁴, Општина Битола⁴⁵, Општина Велес⁴⁶, Општина Прилеп⁴⁷, Општина Кавадарци⁴⁸, Општина Охрид⁴⁹, Општина

⁴⁰ Одлука на Уставен суд У.бр.118/2017-1 од 12.12.2018 година, <http://ustavensud.mk/?p=17281>

⁴¹ Одлука на Уставен суд У.бр.126/2017-1 од 30.05.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16402>

⁴² Одлука на Уставен суд У.бр.131/2017-1 од 11.06.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16554>

⁴³ Одлука на Уставен суд У.бр.120/2017-1 од 20.06.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16534>

⁴⁴ Одлука на Уставен суд У.бр.128/2017 од 20.06.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16537>

⁴⁵ Одлука на Уставен суд У.бр.102/2017-1 и У.бр.121/2017-1 од 27.06.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16558>

⁴⁶ Одлука на Уставен суд У.бр.124/2017-1 од 27.06.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16561>

⁴⁷ Одлука на Уставен суд бр. У.бр.119/2017-1 од 09.07.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16583>

⁴⁸ Одлука на Уставен суд бр. У.бр.122/2017-1 од 09.07.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16585>

⁴⁹ Одлука на Уставен суд У.бр.125/2017-1 од 09.07.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16587>

Карпош⁵⁰, Општина Неготино⁵¹, Општина Ѓорче Петров⁵², Општина Кочани⁵³.

Заклучок/препорака: Присутноста на говорот на омраза и растот на ксенофобичните содржини во медиумите како и организирањето на референдумите, ни даде јасна слика за непостоењето на мултикултурна колективна свест. Дополнително од страна на политичките субјекти и неформални движења беше искористена дебатата за предлог донесувањето на Стратегијата за развој на негативна кампања за интеграцијата на овие лица проследена со ширење на ксенофобија, занемарувајќи го принципот на заштита на човековите слободи и права.

Водејќи се од овие негативни појави повеќе од очигледно е дека треба да се работи на јакнење на јавната свест на населението за потребите за ефикасна локална интеграција и развој на емпатија кон овие лица, со давање на јасна слика за нивниот тежок пат и потребата од безбеден дом, приближување на “непознатата култура и живот” кон локалното население итн. Дополнително, потребно е обучување на државните службеници, претставници на политички партии, медиуми итн., во однос на тоа што подразбира азил и миграција, што подразбира ксенофобија и какво е нејзиното влијание врз човековиот интегритет и достоинство итн.

⁵⁰ Одлука на Уставен суд У.бр.127/2017-1 од 09.07.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16589>

⁵¹ Одлука на Уставен суд У.бр.130/2017-1 од 09.07.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16591>

⁵² Одлука на Уставен суд У.бр.123/2017-1 од 03.10.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16688>

⁵³ Одлука на Уставен суд У.бр.129/2017-1 од 03.10.2018 <http://ustavensud.mk/?p=16690>

ТРЕТ ДЕЈ:

КСЕНОФОБИЈАТА И КРИВИЧНИТЕ ДЕЛА ОД ОМРАЗА КОН БЕГАЛЦИТЕ, МИГРАНТИТЕ И БАРАТЕЛИТЕ НА АЗИЛ

Што се подразбира под кривично дело од омраза?

Кривично дело сторено од омраза се дефинира како кривично дело кое е мотивирано од предрасуда или од нетолеранција. Инцидентите од омраза може да опфаќаат различни форми и тоа: вербално навредување вклучувајќи упатување на навредливи шеги и именување, малтретирање, физички напади, закани, навредливи пораки и повици, онлајн насилство, циркулирање на дискриминаторска и навредлива содржина преку постери итн.⁵⁴

ОДИХР ги посочува следниве мотивации (побуди) за извршување на кривично дело: расизам и ксенофобија, предрасуда против Роми и Синти, антисемитизам, исламофобија, предрасуди против христијани и припадници на други религии (хиндуизам, јеховини сведоци, будизам, бахаи, итн.), како и припадници на други групи (жени, трансродови лица). Мотивацијата за извршување на кривично дело е субјективна и поради тоа тешко е со сигурност да се заклучи дека се работи за кривично дело од омраза. Потребно е присуство на објективни фактори, кои би навеле разумен човек да помисли дека кривичното дело е мотивирано од предрасуда⁵⁵.

Инструменти на Советот на Европа и Европската Унија за борба против ксенофобијата, кривичните дела од омраза и говорот на омраза

Европски инструменти за сузбивање на кривичните дела од омраза и говор на омраза се инструментите на Советот на Европа и на Европската Унија. Европската конвенција за човекови права ја дава правната заштита на поединците од кривичните дела од омраза, а со оглед на задолжителноста на пресудите на Европскиот суд за човекови права за државите, таа претставува на некој начин гарант во борбата против говорот на омраза и кривичните дела од омраза.

⁵⁴ Hate crime experiences of Refugees and Asylum Seekers, Британски Црвен крст, август 2019, достапно на: https://portsmouth.cityofsanctuary.org/wp-content/uploads/sites/123/2019/11/Final-Report-Hate-Crime-experiences-of-refugees-and-asylum-seekers_August-2019v4.pdf

⁵⁵ Значајни пресуди на Европскиот суд за човекови права, д-р Јасмина Димитриева, ОБСЕ – Мисија во Скопје, декември 2016 година, страна 12 достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/f/337176.pdf>

Во борбата против ксенофобијата, едни од најзначајните документи на Европската Унија се: Заедничка активност 96/443/ЈНА од 15.07.1996 година на Советот врз основа на член К.3 од Договорот за Европската Унија, во врска со дејствување за борба против расизмот и ксенофобијата⁵⁶ согласно кој земјите членки се согласуваат да соработуваат и да преземаат чекори во однос на кривичните дела и казнивоста во постапките каде што има јавно поттикнување на дискриминација или расна омраза на лице или група поради боја, раса, религија или национално и етничко потекло; јавно одобрување на расизам и ксенофобија и др., и Рамковна одлука на Советот 2008/913/ЈНА од 28.11.2008 година за борба против одредени форми, начини на изразување на расизам и ксенофобија преку средства од кривичното право⁵⁷. Целта на Рамковната одлука 2008/913/ЈНА од 28.11.2008 година е воспоставување на заеднички кривично правен пристап, со барање државите да испитаат дали нивната домашна легислатива е во согласност со оваа одлука опфаќајќи кривични дела како повикување на насилство или омраза, ширење на натписи, слики и др. материјал, јавно одобрување, одрекување или тривијализирање на геноцид, злосторства против човештвото и др.

Советот на Европа во 2001 година ја усвои Конвенцијата за Сајберкриминал која е и првиот мултилатерален договор кој настојува да се справи со компјутерски направениот криминал и да ја зголеми соработката помеѓу државите членки, хармонизирајќи ги националните закони и истражни техники. Советот на Европа во 2003 година го донесе и посебниот Протокол за говор на омраза на интернет чија цел е хармонизирање на казненото право во борбата против расизмот и ксенофобијата на интернет, и унапредување на меѓународната соработка во оваа област.

Според овој Протокол како расистички и ксенофобичен материјал се смета: секој пишан материјал, секоја слика или секое друго претставување на идеи или теории кои застапуваат, промовираат или поттикнуваат омраза, дискриминација или насилство, против индивидуа или група на индивидуи, засновано

⁵⁶ 96/443/ЈНА: Joint Action of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia, Совет на Европската унија, достапна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:31996F0443>

⁵⁷ COUNCIL FRAMEWORK DECISION 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, Совет на Европската унија, достапна на: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/913/oj

на раса, боја, предците или националното или етничко потекло, како и религија ако е употребена како претекст за било кој од овие фактори. Според Протоколот, омразата на интернет подразбира расистички и ксенофобично мотивирана закана преку компјутерски систем, расистички и ксенофобично мотивирана навреда преку компјутерски систем и негирање, големо минимизирање, одобрување или оправдување на геноцид или злосторства против човештвото⁵⁸.

Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) која што е специјализирано тело основано од Советот на Европа чија цел е набљудување на човековите права во врска со расизам, дискриминација, ксенофобија, антисемитизам и нетолеранција има донесено Општа препорака Бр. 1⁵⁹, која што не е правно обврзувачка, но исклучително важна и дава насоки и стандарди за креирањето на политиките во борбата против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата. Една од препораките е воспоставување и давање на поддршка за организирање на курсеви за обука за унапредување на културната сензитивност. Ваквите обуки е особено важно да се воведат за припадници на полицијата, персоналот во органите од областа на кривичното право, персоналот во затворите и персоналот кој работи со лицата кои не се државјани, особено со бегалците и барателите на азил⁶⁰.

Европската комисија против расизам и нетолеранција во годишниот извештај за 2018 година нотира дека ксенофобичниот популизам и понатака остава трага во современата политичка клима во Европа. Тоа се постигнува со антимигрантска реторика, која често резултира со расистички говор на омраза како и дека исламофобијата и антиимигрантските сентименти и натаму преовладуваат во поголем број држави членки⁶¹.

Во 2006 година се спроведе пилот студија за искуствата на мигрантите со расизмот и ксенофобијата во периодот од 2002 до

⁵⁸ СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ И ГОВОР НА ОМРАЗА д-р Елена Михајлова д-р Јасна Бачовска м-р Томе Шекерџиев Скопје, декември 2013, страна 38

⁵⁹ Општа препорака бр. 1 на Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) во однос на: Борбата против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата, Стразбург, 4 октомври 1996 г., достапна на: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-1-on-combating-racism-xenophobia/16808b59ed>

⁶⁰ ibid

⁶¹ ANNUAL REPORT ON ECRI'S ACTIVITIES covering the period from 1 January to 31 December 2018, Секретаријат на ЕКРН, јуни 2019, достапен на: <https://rm.coe.int/090000168094d6fe>

2005 година во Белгија, Германија, Грција, Шпанија, Франција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Австрија, Португалија и Велика Британија. Резултатите од дванаесетте студии јасно укажува на фактот дека мигрантите низ цела Европа се жртви на дискриминаторско постапување, а процентот на пријавување е многу низок. Има голема варијација меѓу земјите и помеѓу различно население на мигранти. Во некои области мигрантите се повеќе дискриминирани во пристапот до вработување и во однос на пристап до добра и услуги. Што се однесува до дискриминацијата од страна на полицијата и образованието, во просек околу една четвртина од испитаниците сметале дека биле подложени на дискриминаторски третман, но истите иако се жртви или немаат можност да пријават случаи на дискриминација или не се свесни за постојните можности⁶².

Праксата на Европскиот суд за човекови права во предмети каде се извршени кривични дела од омраза кон бегалци/мигранти

Како важен инструмент во заштита на човековите права и слободи особено поради нивното обврзувачкото дејство, посебен фокус е потребно да се даде на пресудите на Европскиот суд за човекови права. Но, она што може да се забележи е дека за кривични дела од омраза кон бегалци и мигранти скоро и да нема никаква пракса пред овој Суд. Постои одредена пракса за говор на омраза и кривични дела од омраза кон Роми, лица со друга боја на кожа, но и тоа прашање не е доволно актуелизирано пред ова меѓународно тело. Ова може да биде уште еден знак за постоењето на бројни проблеми при справување со криминалот од омраза кон бегалците и мигрантите како ранлива категорија на лица од страна на државните институции и свесното или несвесно игнорирање на овој горлив проблем.

Предмет кој што е значаен, а се однесува на физички напад кон лице бегалец, е предметот Сакир против Грција (жалбено барање број 48475/09) (SAKIR v. GREECE, Application no. 48475/09).

⁶² MIGRANTS' EXPERIENCES OF RACISM AND XENOPHOBIA IN 12 EU MEMBER STATES PILOT STUDY, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, мај 2006, страна 126, достапна на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/224-Migrants-Experiences-web.pdf

Имено Господин Сакир тврдел дека побегнал од Авганистан поради своите политички убедувања и побарал азил во Грција. На 27 август 2009 година, бил нападнат од поголема група на лица кои го претепале, и неколку пати бил прободен со нож. Бил пренесен во болница поради нанесените тешки повреди. Кривичната постапка била запрена на 17 септември 2012 година, поради тоа што не можеле да се пронајдат сторителите. По престојот во болницата, господин Сакир бил притворен во полициска станица, поради тоа што нелегално се наоѓал на територијата на Грција, без да има можност на пристап до лекар.

На 19 септември 2009 година, бил пуштен на слобода со наредба да ја напушти Грција во рок од 30 дена. На 31 март 2014 година, разгледувањето на неговото барање за азил било прекинато, а се сметало дека тој молкум го повлекол истото. Господин Сакир се жалел на повреда на членовите 2, 3 и 13 од ЕКЧП. Во конкретниот случај, повредите на господин Сакир не биле сериозни до тој степен да му го загрозат животот.

Според тоа, ЕСЧП го отфрлил жалбеното барање од членот 2. Во однос на членот 3, ЕСЧП се задржал на општите принципи:

„...во согласност со судската праксата на ЕСЧП, членот 3 не може да се толкува на начин дека создава општа обврска да се ослободи притворено лице поради неговото здравје или да се однесе во цивилна болница со цел да му се обезбеди вид на лечење од посебен тип. Сепак, овој член создава обврска за државата да обезбеди сите притворени лица да се држат во услови кои се компатибилни со почитта за човечкото достоинство, начините на извршување на мерките да не создаваат вознемиреност или да не претставуваат предизвик со таков интензитет кој го надминува неодминливото ниво на страдање кое е вградено во притворот, и кои во однос на практичните барања на лишувањето од слобода, здравјето и благосостојбата на затвореникот треба да се обезбедени на адекватен начин, пред сè, преку обезбедување на здравствена нега...“.

ЕСЧП потсетува дека националните органи мора да обезбедат дијагностиката и негата во затворите, вклучително и во затворските болници, да биде соодветна и веднаш достапна... ЕСЧП потсетува дека информациите за условите на притворот, вклучувајќи го и прашањето за медицинската нега повеќе се достапни на националните органи отколку на заинтересираните лица... и паѓа на државата да понуди објаснувања и документи

во поддршка на тоа. Во конкретниов случај, ЕСЧП го разгледал извештајот на Народниот правобранител за полициската станица каде што бил држен подносителот на жалбеното барање. Во него биле наведени проблеми на преголем број на притвореници во мал простор и лоши услови на притвор. Господин Сакир по болницата веднаш бил однесен во полициска станица без да се земат предвид неговите потреби од здравствена нега. Еден ден пред да биде ослободен, му било овозможено да се прегледа во болница. Поради достапност на соодветна медицинска нега, и недостаток на ефикасно правно средство, ЕСЧП едногласно утврдил повреда на членовите 3 и 13.

Во однос на жалбеното барање од членот 3 дека немало соодветна истрага за нападот врз господин Сакир, ЕСЧП ги утврдил следниве недостатоци на истрагата: не биле собрани доволно докази за истрагата; изјава му била земена на господин Сакир дури после 10 дена откако бил притворен во полициската станица; полицијата не го поканила да ги идентификува двете осомничени лица; не се презеле други чекори за да се испита дали постои врска со екстремистички групи за кои било познато дека вршеле расистички напади; надлежните органи не целеле детално да ја утврдат природата и причината за повредите на господин Сакир, на пример, преку нарачување на извештај на медицински вештак; полицијата не ги испитала сите очевидци, било дискутабилно под какви услови бил испитуван еден од очевидците од авганистанско потекло, кој исто бил незаконито присутен на територијата на Грција.

ЕСЧП се задржал и на општиот контекст на случајот, земајќи ги предвид извештаите на невладини организации и на грчките национални тела за феноменот на расистички напади во Атина и пропустите на полицијата да ги истражи тие случаи. Надлежните органи воопшто не се осврнале дали постоела врска помеѓу нападот врз господин Сакир и другите слични инциденти. ЕСЧП едногласно утврдил повреда на процедуралната обврска од членот 3⁶³.

⁶³ Значајани пресуди на Европскиот суд за човекови права, д-р Јасмина Димитриева, ОБСЕ – Мисија во Скопје, декември 2016 година, страна 120-121, достапна на: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/f/337176.pdf>

Состојбата со ксенофобијата и кривичните дела од омраза кон бегалците, мигрантите и барателите на азил на терен

Криминалот од омраза кон бегалците, мигрантите и барателите на азил е широко распространет и тие се често пати жртви на кривични дела од омраза. Жртвите не веруваат дека полицијата може да ги заштити, немаат никаква институционална и правна поддршка, ниту пак верба дека сторителите ќе бидат казнети. Впрочем тоа се причините поради што овие злосторства ретко се пријавуваат, што придонесува за продлабочување на проблемот и преземање на обврска за негово разрешување од страна на државните институции.

На 31 март 2017 година, 17-годишен непридружуван курдски барател на азил бил брутално нападнат во Кројдон, Лондон од група од приближно триесет мажи и жени. Истиот бил оставен во несвест, со скршеница на черепот и згрутчување на крвта во мозокот. Нападот бил остро осуден, а некои тврделе дека злосторствата од омраза се директна последица од растечката реакција против имиграцијата, предизвикана од гласањето за „Брекзит“. Критички извештаи за Брексит ја потврдија врската, истакнувајќи пораст на расизмот и злосторствата од омраза како и дека делата од омраза кон барателите на азил во голема мера поминуваат незабележано и не се проследуваат информации во јавноста или пак пријави по истите⁶⁴.

Непријавувањето и справувањето со криминалот од омраза кон бегалци и мигранти е проблем во многу земји. Во Ирска, извештајот за напредокот на националната стратегија за интеграција на мигрантите забележува постојани ниски стапки на пријавување криминал од омраза, а во Литванија жртвите не веруваат дека сторителот ќе биде казнет. Во Финска, главните причини за непријавување на жртвите е сомнежот дека полицијата има предрасуди кон жртвите.

Покрај од трети лица, не ретко нерегистрираните мигранти и бегалци често пати се жртви на расистички напади од страна на полициските службеници и други службени лица, што дополнително придонесува да немаат доверба во властите да го пријават настанот од страв од приведување и депортација. Во октомври

⁶⁴ Racist Hate Crimes Against Those Seeking Asylum, Универзитет Оксфорд - Правен факултет, 12 мај 2017, достапна на: <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2017/05/racist-hate>

2015 година, барател на азил од Авганистан бил застрелан од страна на полициски службеник во Бугарија и починал, откако успеал да ја премине бугарско-турската граница. Во септември истата година, припадник на полицијата во Берлин, Германија убил бегалец од Ирак за време на интервенција, покренувајќи дебата во медиумите за користењето на огнено оружје од страна на полициските службеници.⁶⁵ Human Rights Watch во извештајот наведува примери како на лицето Хасан Мохамед му било речено во полициската станица дека ќе биде уапсен ако се обиде да поднесе жалба. Како и Ибрахим, 19-годишна девојка од Сомалија, која што не пријавила во полиција од причина што „многу луѓе се напаѓани, полицијата ги носи во болница и потоа ништо не прави,.. Потребно е воспоставување на јасна политика предвидувајќи дека нерегистрираните мигранти, жртви на криминал нема да бидат притворани, како и посебна процедура за да се обезбеди дека таквите жртви се информирани и имаат можност да ги искористат правните механизми за регулирање на нивниот престој, минимум за времетраењето на постапката поврзана со нивната пријава⁶⁶.

Статистики потврдуваат дека во Германија во 2015 година против бегалците се извршени 1.031 кривично дело, а во 2016 година 735 кривични дела, како и тоа дека во Германија, просечно, на секој трет ден се палат центри за мигранти и дека во текот на интервенцијата на полицијата е убиен еден ирачки мигрант. Во Грција биле извршени 75 кривични дела, во Холандија 53, во Шведска 50 и во Финска 47. Во Словачка, пак, една жена од Сомалија била нападна 6 пати во текот на една година. Во Италија еден мигрант од Нигерија бил убиен со пиштол додека ја бранел својата жена а во Австрија еден мигрант бил застрелан од службеник⁶⁷.

⁶⁵ Current migration situation in the EU: hate crime, European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, ноември 2016, страна 2, достапна на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-november-monthly-focus-hate-crime_en.pdf,

⁶⁶ Sakir v Greece: Racist violence against an undocumented migrant, Strasbourg Observers, 06.04.2016, достапна на: <https://strasbourgobservers.com/2016/04/06/sakir-v-greece-racist-violence-against-an-undocumented-migrant/>

⁶⁷ Се зголеми бројот на кривични дела против мигрантите во ЕУ, портал Агенција Анадолија, 23.11.2016, достапна на: <https://www.aa.com.tr/mk/%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82/%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D1%83/691596>

Влијание за зголемувањето на кривичните дела кон мигрантите и барателите на азил има и политичката реторика која се користи во однос на религијата на овие лица и наводниот ризик кон вредностите и традицијата на Европа. Советот за спречување на криминал наведува дека во Шведска злосторствата од омразата преовладуваат кон жените муслиманки. Жените се малтретирали затоа што носат марама и се жртви на исламофобичен криминал од омраза⁶⁸.

Во РСМ ситуацијата е слична со што бегалците и мигрантите кои иако се жртви на кривични дела од омраза, истите не го пријавуваат настанот. Најчесто кривичните дела од омраза се случуваат од причина што на социјалните мрежи е присутен говорот на омраза врз основа на религиската и етничката припадност, говор на омраза на политичка основа, понатаму, врз основа на сексуалната ориентација, но и втемелен на професионалната ориентација и насочен кон мигрантските заедници⁶⁹.

РСМ го измени својот Кривичен законик⁷⁰, воведувајќи го злосторството од омраза како одвоено кривично дело, за да го приближи своето национално право со правото на ЕУ. Како дело од омраза изречно предвидено со Законот, се смета кривично дело против физичко или правно лице и со нив поврзани лица или имот кое е сторено во целост или делумно поради реална или претпоставена (замислена, вообразена) карактеристика или поврзаност на лицето што се однесува на раса, боја на кожа, националност, етничко потекло, религија или уверување, ментална или телесна попреченост, пол, родов идентитет, сексуална ориентација и политичко уверување.

Во РСМ мал процент на кривични дела од омраза причинети кон бегалците, барателите на азил и мигрантите се пријавуваат. Не е исклучена можноста истите да се чести, но поради недостатокот на информации, а пред се страв и недоверба во институциите,

⁶⁸ Current migration situation in the EU: hate crime, European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, ноември 2016, достапна на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-november-monthly-focus-hate-crime_en.pdf

⁶⁹ Говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи, Проф. д-р Страшко Стојановски, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“–Штип, достапна на: <http://eprints.ugd.edu.mk/16997/15/govo%20na%20omraza.pdf>

⁷⁰ Кривичен законик, Службен весник на РМ број 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15 и 97/17,246/18

не се пријавуваат. Земајќи ја предвид ранливоста на овие лица, тие се во постојан страв и не веруваат дека со поведувањето на постапката би се направила некоја промена. Од друга страна, во РСМ за разлика од другите земји, како метод кој што покажал одредена ефикасност во справувањето со криминалот од омраза е анонимно известување за кривични дела од омраза. Во нашата држава 214 инциденти за говор на омраза биле пријавени на интернет платформата „Говор на омраза“ во 2019 година, во споредба со 84 во 2018 година.⁷¹

Не ретко се случува во дневните билтени на МВР да се забележат настани како на пример: “На 02.07.2018 година од страна на полициски службеници од Полициската станица за Граничен надзор „Михајлово“ на автопат Неготино-Градско во близина на „Стоби“, забележале две лица-мигранти од Авганистан. Со истите бил извршен разговор и тие изјавиле дека пред два дена илегално пеш ја преминале грчко-македонската граница, а во Неготино биле пресретнати од страна на четири лица и над нив било извршено разбојништво, при што, по нивно кажување им биле одземени 700 евра и два мобилни телефони.“⁷². Ова покажува дека криминалот од омраза кон бегалците, мигрантите и барателите на азил постои, но државните институции или не го препознаваат или одбираат да останат неми на ваквото постапување кон овие лица.

Заклучок/препорака: Кривичните дела од омраза сторени кон мигрантите, бегалците и барателите на азил во голема мера не се пријавуваат поради тоа што кај овие лица постои страв дека преземањето на дејствија ќе има влијание на нивната постапка за признавање на право на азил, или пак ќе им го оддолжи патувањето, односно транзитот низ земјата. Од причина што е честа појавата да бидат жртви на кривични дела од омраза, лицата сметаат дека не постои механизам за заштита. Жртвите често се плашат дека по пријавата ќе бидат жртви на виктимизација и закани од страна на лицето кое што го пријавиле, а пред се се плашат дека во процесот на пријавување и водењето на постапката ќе бидат дискриминирани. Поради тоа што не постојат официјални информации за делата сторени

⁷¹ FUNDAMENTAL RIGHTS REPORT — 2020, European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, страна 68, достапен на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-fundamental-rights-report-2020_en.pdf

⁷² Разбојништво врз двајца Авганистанци, Билтен на МВР <https://mvr.gov.mk/izvadok-od-dnevni-nastani/1175>

од омраза, потребно е кривичните дела од омраза да се евидентираат како посебен облик на кривично дело.

Потребно е постојано да се проследуваат информации до мигрантите, бегалците и барателите на азил за каде можат да пријават кривични дела од омраза, објаснувајќи ја постапката на јазик кој што ќе биде разбирлив за нив. Да се зајакне механизмот за следењето и санкционирањето на говорот на омраза во медиумите и на социјалните мрежи со што би се придонело да се намали процентот на кривичните дела од омраза кон овие лица. Дотолку повеќе, полициските службеници и други службени лица кои ќе добијат сознание за постоење на кривично дело од омраза, потребно е да се фокусираат на кривичното дело, а не на имигрантскиот статус на лицете кое било жртва.

БИБЛИОГРАФИЈА

Домашни прописи

- Устав на Република Северна Македонија
- Законот за меѓународна и привремена заштита
- Законот за вработување и работа на странци
- Предлог стратегијата за интеграција на бегалци и странци на Република Македонија 2017-2027
- Стратегија за интеграција на бегалци и странци во Република Македонија 2008 - 2015
- Решение на Уставен суд У.бр.120/2017, У.бр.126/2017, У.бр.131/2017, У.бр.130/2018, У.бр.123/2017, У.бр.124/2017, У.бр.128/2017, У.бр.102/2017 и У.бр.121/2017, У.бр.122/2017, У.бр.127/2017, У.бр.119/2017, У.бр.125/2017, У.бр.129/2017, У.бр.118/2017.
- Одлука на Уставен суд У.бр У.бр.118/2017-1, У.бр.126/2017-1, У.бр.131/2017-1 У.бр.120/2017-1, У.бр.128/2017, У.бр.102/2017-1 и У.бр.121/2017-1, У.бр.124/2017-1, У.бр.119/2017-1, У.бр.122/2017-1, У.бр.125/2017-1, У.бр.127/2017-1, У.бр.130/2017-1, У.бр.123/2017-1, У.бр.129/2017-1
- Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15 и 97/17,246/18)

Меѓународно право:

- Универзална декларација за човековите права на ООН
- Европска конвенција за човековите права на Советот на Европа
- Директива за воспоставување на општа рамка за еднаков третман во вработувањето и занимањето на Европската Унија

- Заедничка активност 96/443/ЈНА од 15.07.1996 година на Советот врз основа на член К.3 од Договорот за Европската Унија
- Рамковна одлука на Советот 2008/913/ЈНА од 28.11.2008 година за борба против одредени форми, начини на изразување на расизам и ксенофобија преку средства од кривичното право
- Општа препорака бр. 1 на Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) во однос на: Борбата против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата

ЛИТЕРАТУРА

- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations
- Legal framework, societal responses and good practices to counter online hate speech against migrants and refugees comparative report (Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Greece, Italy, Romania, UK)
- ANNUAL REPORT ON ECRI'S ACTIVITIES covering the period from 1 January to 31 December 2018
- MIGRANTS' EXPERIENCES OF RACISM AND XENOPHOBIA IN 12 EU MEMBER STATES PILOT STUDY
- Racist Hate Crimes Against Those Seeking Asylum
- Current migration situation in the EU: hate crime, European Union Agency for Fundamental Rights – FRA
- FUNDAMENTAL RIGHTS REPORT — 2020, European Union Agency for Fundamental Rights – FRA
- Значајни пресуди на Европскиот суд за човекови права со коментар: Говор на омраза и кривични дела од омраза
- Sakir v Greece: Racist violence against an undocumented migrant
- Анализа на политиките и услугите достапни за странците во Република Северна Македонија, Македонско здружение на млади правници
- Бегалци, мигранти и ксенофобија во македонските медиуми, Мирјана Најчевска
- Проценка на капацитетите на општините за интеграција на бегалците во Република Македонија, Студии на случај Општини Бутел, Куманово и Гевгелија, Мартина Смилевска К'чева, Македонско здружение на млади правници
- СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ И ГОВОР НА ОМРАЗА д-р Елена Михајлова д-р Јасна Бачовска м-р Томе Шекерциев Скопје, декември 2013
- Говорот на омраза на интернет и социјалните мрежи Проф. д-р Страшко Стојановски, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип

